

донешене и положене са телом Св. Саве него обратно: да је тело Савино донешено у Милешеву и положено с њима, то је вероватно да су *мошти Сергија и Вакха налазиле се у Милешеву раније него мошти Св. Саве*, које су тамо донешене 6 маја 1237 год.

Сем тога, јавља се питање: откуда су мошти Св. Сергија и Вакха, за које се зна да су првобитно почивале у сирском граду Росафу или Сергиополису, доспеле у Милешеву? — Глас из поменуте песме јесте прва вест о њима у Србији, те нема много вероватности да су се оне раније налазиле у Скадру или у којој другој цркви посвећеној њима на нашем старом Поморју. Али је лако могуће, да је те мошти сам Св. Сава нашао и откупио на Истоку приликом свога првог, а нарочито другог путовања по Светој Земљи.

Према биографима Св. Саве, он је већ на првом путовању добио или откупио — *многихъ скетнихъ мошти* по палестинским манастирима и у Јерусалиму; а затим их тражио и куповао и у Никеји, где је од цара добио дозволу да их може пренети у своју Отаџбину — *присно же скетнихъ мошти изыскае куповаше и штъ цара испрошаше... въ скозъ хоте донести штъчство* (Теодосије, стр. 170–171). На другом путовању Св. Сава се је, специјално ради светитељских моштију, задржавао дуже у Антиохији и Сирији, дакле у области где су мучени и посечени Св. Срђ и Вакхо, те је ишао и у суседну Јерменију — *моштинъ скетныхъ възыскати*; а пред смрт своју у Трнову пожurio је своје људе да што пре оду из Бугарске у Србију са његовим богатим даровима својој Отаџбини, међу којима је било и — *моштинъ же скетныхъ много* (Теодосије 195, 199 и 200–201).

Вероватно је, да су у једној од тих прилика пренешене и мошти Св. Срђа и Вакха са Истока у Србију. — Само су те мошти оба светитеља већ тада биле без глава, јер су отсечене главе Св. Сергија и Вакха видели саме у Цариграду руски путници Антоније 1200 год. и Стефан Новгорођанин 1350 год.; а и сада се те светитељске главе налазе, без моштију, у Арцешкој епископији у Румунији (Архiep. Сергій, Полный мѣсяцесловъ II, 417).

Рад. М. Грујић

МОНАСТИР МИЛЕШЕВА И ДУБРОВНИК КРАЈЕМ XVI ВЕКА

У другој половини XVI и првој половини XVII века Дубровник је водио једну специјалну врсту трговине са племенским старешинама и претставницима турске власти у Херцеговини. Наиме, уведен је био обичај да народне старешине, војводе и кнезови, као и органи турске власти, санџак-бегови, кадије, спахије и други, сваке године шаљу у Дубровник своје *дарове*, по највише у стоци и сточним производима, а Дубровачко Мало веће и Веће умољених, пошто процене те дарове, шаљу дародавцима своје *уздање* — у дукатима, талирима, перперима и грошевима, а каткад и у скупоченој чохи. — Међу таквим дародавцима Дубровника у осмом и деветом деценију XVI века заузимао је једно од најугледнијих места манастир Милешева; а то значи, да је Милешева у то доба ванредно добро економски стојала.

У првој књизи *Dona Turcarum* Државног архива у Дубровнику (од 1565—1593, Fol XXXI, № 41a/2) забележени су дарови и уздарја калуђера (*calogieri, caloieri, monaci*) *di Sancto Sabba* први пут 1573, а задњи 1586 год. — Заведен називом „калуђери Св. Саве“, Вл. Скарић у „Подацима за историју Херцеговине од 1566 до средине 17 вијека“, идентификује овај манастир Св. Саве са манастиром Савином код Херцег Новог (Гласник Земаљ. музеја XLII, 2, стр. 69). Међутим, у истој књизи дарова, на месту где је процењен дар *li calogieri di Sancto Sava* од 6 августа 1574 год., за-

бележен као примљен на л. 35а, називају се исти ти калуђери Св. Саве изречно милешевским калуђерима — *calugieros (di) Miloscevo* (л. 2656)...

Милешева је шиљала свој дар у Дубровник редовно месеца августа, најраније 4-тог (1578), а најдоцније 29-тог (1584 год.); само двапут је дар послат у септембру (4-тог 1583 и 5-тог 1580 год.). Слата је махом ситна стока (*animali minuti*) овнови, овце и јагањци, а врло ретко по која крава (5 — 1575 г.), теле (*vitelle* 8 — 1583 г.) или во (*manze* 5 — 1573 г.); само једанпут послато је и јарића (89 *capretti* — 1582 г.), а тако исто и сираца (*formaggi dodici* — 1573 год.). Најмањи број стоке послат је претпоследње 1585 г. (150 комада) и последње 1586 год. (191 комад); а највећи је број комада био од 1580—1583 год. (по 439, 409, 492 и 478). — Осталих година број милешевске, Дубровнику дароване, стоке се кретао између 300 и 393 комада, а само 1575 год. износио је 209 и 1584 г. — 259 комада.

Милешевска стока цењена је знатно боље него осталих дароваоца, који су сем санџак-бега и војвода од Никшића, Рудина, Пиве и Бањана, обично шиљали на дар Дубровнику и мањи број стоке него Милешевци. Тако су милешевски овнови (*castrati*) процењивани од 18 до 24 гроша по комаду, овце (*pescore*) са 10—16 гроша, а јагањци (*agneli*) од 4 до 8 гроша; за јариће се плаћало 5 гроша по комаду, за телад по 36 гроша, а за волове давано је 78 и 92 гроша од комада. Према тим ценама одређивано је и уздарје Милешеви. — Тако је напр. 1574 год., у Малом већу процењено да 314 комада послате ситне стоке вреди 83 дуката и 36 гроша, те је предложено да се Милешеви за то пошаље уздарје од 160 талира; али је Веће умољених решило да им се даде само 150 талира (*Dona Turcagum I, л. 2656* у Државном архиву у Дубровнику). На тај начин је манастир Милешева, у току 14 година међусобних даривања (од 1573—1586 год.), добио од Дубровника, — у име уздарја (*in ricompensa*) за 4706 оваца и јагањаца, 89 јарића, 18 говеда и 12 сираца, — скоро 2000 дукаћа, обрачунаваних обично у злату, али и у талирима, перперима и грошевима.

Од каквог је значаја у оно доба било сточарство манастира Милешеве може се претпоставити и по томе што је бивало година када је Милешева успевала да пошаље у Дубровник више стоке него и најугледнија херцеговачка племена у сусетству Дубровника. Тако напр. знамо, да је 1577 год. Милешева за своју стоку добила од Дубровника 140 дуката, док је у исто време војвода од Рудина добио само 89, кадија од Трнице 67, а војводе од Никшића и Невесиња по 56 дуката.

Мало је вероватно, да су милешевски калуђери куповали стоку од околног народа и шиљали је у Дубровник на дар. Вероватнија ће бити претпоставка, да је та стока издвајана из богатих стада манастирских и народних дарова манастиру. Само је тешко објаснити како је Милешева у то доба могла имати толика стада, да је могла годишње скоро и до 500 ситне стоке слати у Дубровник, када из једног окрњеног записа, писаног баш у том манастиру, изгледа да је и Милешева много пострадала у доба султана Селима (1566—1574 год.), када је он уценио цркве и манастире наредбом: да даље могу служити само они који се откупе одређеним великим откупом (Љ. Стојановић, Стари срп. записи и натписи, бр. 716).

Тај би се случај могао објаснити само претпоставком, да је богатство Милешеве у стоци пре тога било још много јаче и да је тај манастир у осмом и деветом деценију XVI века, бар неко време, имао моћног заштитника међу високим претставницима турске власти... Али, већ 1584 год. морао је задесити и Милешеву знатан губитак у стоци, када она те године успева да пошаље у Дубровник једва нешто од половине (259 комада) дотадашњег броја ситне стоке, а следеће две године тек нешто више од трећине (150 и 191), да, најзад, 1587 год. и сасвим престане шиљати стоку на дар у Дубровник... — Можда нешто светлости може да унесе у те односе и запис из 1591 год., у коме се каже: Тогда въ видѣты црквамъ въкопачное падѣние икоже дрѣвѣне ѿ звѣроуменитаго (Стојановић, Записи, бр. 6429).

Сем дарова манастира Милешеве, забележени су у *Dona Turcarum* и дарови манастира *Требиња* од 1580 до 1619 год. — *caloieri di Trebigne* или *vladicha dei caloier di Trebigne* и *metropolita ô vladicha di Trebigne*; *Пиве* од 1592—1616 год., *Појова* 1593 и *Косијерева* од 1600—1620 год. Али, њихови дарови Дубровнику били су знатно мањи од милешевских и састојали су већином у сиру и маслу, уз неколико комада крупне или више десетина комада ситне стоке.

Највећи забележени број ситне стоке дароване Дубровнику од *митрополићева манастира код Требиња* у XVI веку износио је 100 комада — 1583 год.; доцнији дарови његови броје обично тек по неколико десетина, а и мање. Тако напр. 1592 год. послао је требињски манастир у Дубровник само 12 овнова, 1593 само 6 телаца итд. А колика је разлика била у богатству дарова милешевских калуђера и требињског митрополита, јасно се види и из упоређења уздарја кога су им Дубровчани давали. Тако напр. 4 фебруара 1581 год. дато је Милешевцима за послату стоку 392 перпера и 6 гроша, а Требињцима, истога дана, само 65 перпера... — Највећу количину сира послао је „владика“ требињски Дубровнику 2 септ. 1619 год. — 823 либри, и добио за то уздарје од 27 дуката, 17 гроша и 10 фолара (*Dona Turcarum* II, 106а).

Caloieri di Porovo помињу се као дароваоци само 1593 год. — 21 јуна, када су дотерали 6 телади у вредности 18 талира, и 6 августа, када су за даровану стоку и сир добили 93 перпера и 4 гроша.

Caloieri di Piva донели су први пут у Дубровник дарове 1592 год. у сиру и маслу за 40 перп.; а највеће уздарје за стоку, сир и масло добили су 1616 год. — 55 дуката.

Caloieri di Cosier помињу се први пут 1600 год. у *Dona Turcarum*, са 14 комада ситне стоке; 1617 дали су 50 овнова, сира и масла за 75 дуката; а 1619 год. донели су 40 сираца у тежини 680 либара и добили за то 17 дуката (II, 106).

У *Пиви* је 1600 год. био врло угледан парохијски свештеник — *parcho di Piva*, који је те године послао Дубровнику дара у сиру за 36 дуката; а већ 1606 год. помиње се као кнез у *Пиви* — *conte di Piva* — Јован *Појовић*, по свој прилици његов син, који је послао Дубровнику дара за 20 дуката. Племена *Бањана* имало је пуна прва четири деценија XVII века свештенике из братства *Петровића*, који су стално шиљали дарове Дубровнику. Од 1603—1640 год. помињу се у *Dona Turcarum* дарови *il prete di Vagnapi* или *por di B.*, а и *prete di knes di B.* (II, 1046). Тај се свештеник 1619 год. назива Јованом, а 1622 год. Вуићем. Дарови бањанског свештеника били су првих година већином у мањем или већем броју крупне и ситне стоке (1621 био је највећи број — 26 говеда и 59 оваца), а доцније све више у сиру и маслу (највећа количина била је 1629 год.; за њу је добио уздарја 84 дуката и 20 гроша, а износила је 725 либара сира, рачунајући по 1 и 1¹/₂ грош либру, и 922 либре масла, по 2¹/₂ гр. за либру).

Сви ти дарови Дубровнику, од претставника српске православне цркве у Херцеговини крајем XVI и првих деценија XVII века, равнали су се, углавном, са даровима просечно имућних народних војвода и кнезова, као и нижих претставника турске власти; само су дарови манастира Милешеве дизали се у редове дарова високих турских управника и најимућнијих племенских војвода и кнезова.